

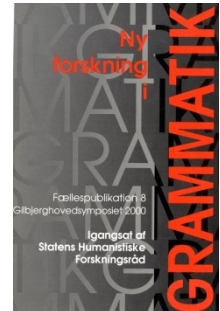
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik

Forfatter: Hanne Jansen

Kilde: C. Bache, S. Becerra Bascañán, M. Mosegaard Hansen, L. Heltoft og H. Jansen (red.). *Ny Forskning i Grammatik* 8, 2001, s. 127-148

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 2001

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Brøndal og Langacker. Omkring ordklassers semantik

Hanne Jansen

1. Optakt

Min interesse for ordklassers semantik har sit udspring i arbejdet med oversættelse, mere specifikt med problemer der ikke skyldes uoverensstemmelser i leksikon, men derimod uoverensstemmelser af syntaktisk art. Altså situationer hvor stort set de samme enheder i leksikalsk henseende indgår i en ny syntaktisk omskrivning, ofte indebærende et ordklasseskift. Denne type omskrivninger hører ind under den af de syv oversættelsesstrategier opstillet af Vinai & Darbelnet (1958) der betegnes *la transposition* og også omfatter kategoriskift i lidt bredere forstand, bl.a. graden af finithed.

Eksemplerne (1) - (9) – taget fra italienske og danske skønlitterære værker og respektive autoriserede oversættelser¹ – illustrerer forskellige typer syntaktisk omskrivning, som fx:

– omskrivning *nomen actionis* / *nomen qualitatis* <-> *verbum* / *adjectiv* (i ledsætning):

- (1) immagina **la protesta** d'un cavolo che sta per essere tagliato
(kålens protest)
han forestiller sig **hvordan** kålen **protesterer** inden hovedet ryger
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 200)
- (2) thi sjælen styrkes **af at betragte** naturen
perché l'anima si rinforza **nella contemplazione** della natura
(betragtelsen af naturen)
(Villy Sørensen, cit. Jansen 1991: 78)

1. For nærmere henvisninger, se Jansen 1991, 1993 og 1996.

- (3) lo riducono a un caso di pura **praticità** (praktiskhed)
de reducerer problemet til et spørgsmål om **hvad der er** mest
praktisk
(P.P. Pasolini, cit. Jansen 1991: 80)
- (4) se logikken **i at** et frafald fra naturen **er muligt**
vedere una logica **nella possibilità di** un distacco dalla natura
(muligheden af et frafald)
(Villy Sørensen, cit. Jansen 1991: 80)

– omskrivning præposition <-> verbum (i ledsætning):

- (5) con l'affettuosa e tranquilla familiarità **di** una lunga convivenza
(af/'s)
med den uforstyrrelige og næsten kærlige fortrolighed **der ud-**
springer af et langt samvær
(Claudio Magris, cit. Jansen 1991: 93)
- (6) il visitatore **di** questi viali autunnali (af/'s)
når den besøgende **går omkring i** de efterårsagtige alleer
(Claudio Magris, cit. Jansen 1993: 196)
- (7) som har bevaret navnet og noget af den glans, **som tilkom** det
gamle
che ha conservato il nome e parte dello splendore **di** quella
antica (af/'s)
(Karen Blixen, cit. Jansen 1991: 93)

– omskrivning perfektum participium <-> finit verbum (i ledsætning):

- (8) con una palla calamitata **lanciata** in aria verticalmente
(kastet i vejret)
ved hjælp af en magnetiseret kugle, **der kastes** lodret i vejret
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 194)
- (9) scende dalla luna tenendosi a una corda più volte **tagliata e ri-**
annodata durante la discesa (skåret over og bundet igen)

han klatrer ned fra månen ad reb **som han skærer over og binder sammen igen** flere gange på vejen ned
(Italo Calvino, cit. Jansen 1996: 197)

Man kan blive tvunget til syntaktisk omskrivning såvel af iboende typologiske forskelle to sprog imellem, som af forskelle i *usus* eller sprognorm, dvs. forskelle i register, genre- og teksttypekonventioner. Men hvad enten det er system eller brug der i oversættelsessammenhæng gør ordklasseskift eller kategoriskift nødvendigt, er det vigtigt at gøre sig klart hvad der egentlig sker når man foretager et sådan skift.

2. Problemstilling

Problemstillingen lyder altså som følger: Betyder det noget at skifte ordklasse? At det betyder noget på tekstplan mht. tekstsammenhæng, tekstøkonomi, fokalisering etc., er indiskutabelt. Spørgsmålet er om det også betyder noget på det lokale indholdsplan, eller, sagt med andre ord, om ordklasser har en egenbetydning. Kan de, ud over de morfologiske-bøjningsmæssige og syntaktiske-kombinatoriske træk de er defineret ved inden for det enkelte sprog, også defineres i semantisk henseende? Og hvis de er semantisk definerede, hvorfra henter de så deres betydning? Da ordklasserne udgør en af de mest basale kategoriseringer inden for sproget, er det væsentligt at vide om denne kategorisering er en rent sprog-immanent foreteelse, eller om den derimod bygger på en ikke-sproglig kategorisering, og i så fald hvilken.

I mine overvejelser omkring ordklasserne har centrale inspirationskilder bl.a. været den nutidige lingvist Ronald W. Langacker og den ældre danske sprogforsker Viggo Brøndal. Begge er talsmænd for at de sproglige kategorier, herunder ordklasserne, ikke er autonome og arbitrære, men tværtimod motiverede i forhold til den ikke-sproglige virkelighed, og at dette forhold ikke kan indfanges af en rent immanent sprogbeskrivelse. Begge går desuden ind for en eller anden form for universalitet i den semantiske definition af de sproglige kategorier.

I et mere generelt perspektiv åbner overvejelserne omkring ordklassers semantik op for en diskussion af begreber som prototypisk kodning versus grammatisk metafor, en diskussion der er yderst relevant i

forbindelse med teksttypologi, genrekonventioner og registerforskelle, ikke mindst i komparativ henseende. Nærværende oplæg vil dog primært handle om Brøndals og Langackers tanker om ordklasser og ordklassers betydning. Jeg vil se på såvel forskelle som lighedspunkter mellem de to sprogmand, hvoraf Brøndal efter i mange år at have været temmelig overset (og uglest) fortjener at blive hevet frem i lyset, som en spændende og langt mere aktuel sprogforsker end han måske umiddelbart synes.

3. Den “fundamentalistiske” tilgang

I forhold til mange andre sprogforskere og på tværs af sprog og alder har Brøndal og Langacker efter min mening et grundlæggende træk til fælles: nemlig det man meget firkantet (men efter min mening også lidt spøgefuldt) kunne kalde en “fundamentalistisk” tilgang til sprogbeskrivelsen.

Dermed mener jeg at både Brøndal og Langacker i deres tilgang til sprogstudiet med næsten ufravigelig konsekvens arbejder ud fra nogle få grundlæggende, men altfavnende principper. De er teoretikere og systembyggere, opstiller begge én central idé der skal forklare alt, de er interesserede i abstrakte og universelt gældende regler og strukturer, men omvendt – en af de afgørende forskelle i forhold til M.A.K. Halliday og Otto Jespersen som også har været vigtige referencer i mit arbejde – ikke særlig interesserede i empirien, i de konkrete iagttagelser af faktisk sprogbrug².

Interessen ligger i sprogsystemet og ikke i sprogbugen, ikke overraskende for strukturalisten Brøndals vedkommende, jf. følgende citat hvor han, i fuld overensstemmelse med tidens ånd, understreger vigtigheden af at:

2. Jf. Beccaria i indledningen til den italienske udgave af *Prepositionernes Teori* (1967: 11): “...direi che c'è in B. la paura della varietà, dell'esempio, derivata dal fermo convincimento che il particolare non possa assolutamente servire di base alla concezione sistematica ed unitaria di tutti gli aspetti e piani linguistici.”

..skelne Sproget ('la langue') fra Talen ('la parole'). Medens Talen er evigt skiftende efter Milieu og Situation, et Billede på den Enkeltes Tanker og Stemninger, udgør selve Sproget **et fast og harmonisk System af Tegn**, en Norm som er obligatorisk for alle i det paagældende Sprogsamfund ... Normen, Tegnsystemet, er da det nødvendigeste og første Object for al Sprogvidenskab. Kun ved at studere de enkelte Tegn, altsaa Ordene uafhængigt af Sætningen, og deres Stilling i Systemet vil det lykkes at forstaa Sproget som Helhed. (1928: 52-53)³

Men heller ikke så overraskende hvad angår Langacker, der bl.a. i brugen af eksempler som næsten altid er konstruerede og uhyre sjældent overskrider sætningsgrænsen, utvivlsomt er præget af sin tidligere formalistiske og eksplicit generativistiske tilgang⁴.

At teorien og abstraktionen i høj grad overskygger empirien og den konkrete sprogbrug, gør at Brøndal undertiden har problemer med at få sit system til at hænge sammen med den sproglige virkelighed (en kritik der især har været fremført i forbindelse med hans teori om præpositionerne), hvilket sikkert er en af grundene til at han er blevet "glemt", eller i hvert fald slet ikke har fået den status af skoledannelse, som blev hans ærkerival Hjelmlev til del.

Det er dog værd at bemærke at Brøndal inden for de sidste 10-15 år faktisk er blevet genopdaget, og at det primært er semiotikere der står for denne genopdagelse, måske fordi de netop er mindre interesserede i den sproglige dokumentation, dvs. empirien, end i de overordnede sprogfilosofiske overvejelser. Og det er særligt interessant når diskussionen angår ordklasser, at en fremtrædende semiotiker som Per Aage Brandt (1989: 146) afslutter en artikel om Brøndal med ordene: "Voilà pourquoi la sémantique des classes morphologiques ne peut que

3. Alle fremhævelser med fed i de følgende citater er mine.

4. Jf. Langacker (1973:34-35): A language is a set of principles that a speaker masters; it is not anything a speaker does ... It is **this abstract linguistic system** – the linguistic code – that linguists seek to describe. They are at most secondarily concerned with actual verbal behavior, which is only an indirect manifestation of the psychological principles that make human language unique.

nous intéresses au plus haut point: il s'agit du *missing link* entre linguistique et sémiotique.”

At det også var semiotikere der, omtrent samtidig med den genopblussende interesse for Brøndal, introducerede kognitiv lingvistik og kognitiv semantik i Danmark⁵, er ligeledes interessant; uden direkte at kunne kalde Brøndal en forløber for kognitiv lingvistik mener jeg at man kan finde interessante paralleller i forsøgene på at kæde sproglig og ikke-sproglig betydningsdannelse sammen, hvilket jeg vil forsøge at vise i det følgende.

Jeg vil endvidere indskyde – før jeg ser mere specifikt på Brøndals og Langackers behandling af ordklasserne – at når jeg ovenfor omtaler de to som “fundamentalister”, systembyggere og ikke udpræget empirikere, så er det faktisk hverken nedsættende eller egentlig kritisk ment. Det fascinerende, inspirerende og også overbevisende ved såvel Brøndals som Langackers teorier er netop den klare, konsekvente og ikke-relativistiske måde hvorpå de centrale principper forfølges og de store linier trækkes.

4. Brøndal og ordklasserne

I hovedværket *Ordklasserne. Partes orationis* afviser Brøndal (1928: 51) udtrykkeligt muligheden for at definere ordklasserne ud fra såvel syntaktiske som morfologiske kriterier – “Et ords Morfologi er ikke afgørende for dets Klassifikation ... Et Ords syntaktiske funktion er fremdeles dets Ordklassedefinition uvedkommende” – og hævder i stedet at et ords ordklassedefinition er lig med dets “*logiske Værdi*”⁶.

5. Jf. Stjernfelt og Dinesen, som i et interview med Talmy (Information, 1992), citerer en amerikansk semiotiker for at mene at “kognitive lingvister og semantikere i virkeligheden er semiotikere i forklædning”.

6. Jf. endvidere Brøndal (1928: 13): “Det er selvfølgelig ingen Tilfældighed om en given Ordklasse med større eller mindre lethed fungerer paa de forskellige Pladser i Sætningen; men disse syntaktiske Præferencer er, ligesom de morfologiske Træk, sekundære i Forhold til Klassens Definition. At lægge Syntax til Grund for ordklassifikation fører, som viist, kun til Forvirring.”

De logiske eller begrebsmæssige kriterier ud fra hvilke man kan opstille en udtømmende og præcis bestemmelse af ordklasserne, er endvidere universelt gældende. På spørgsmålet om der findes et fælles grundlag for alle sprog i forhold til kategoriseringen, svarer Brøndal (1928: 219): "Hvor mange Variationer der end kan gives og faktisk findes realiserede – Sprogtyper, Normer, Dialekter – er den *logiske Basis overalt den samme.*"

Denne universelle logiske basis er Brøndal nået frem til efter en historisk gennemgang af kategorilæren inden for såvel grammatikken som filosofien – fra Aristoteles, stoikerne og den latinske grammatik, over Middelalderens skolastikere og siden Port-Royal, Descartes, Leibniz, von Humboldt, frem til samtidens store tænkere inden for logik, matematik og sprogvidenskab, Russel, Carnap, Saussure. Brøndal afviser at traditionelle kategorier som fx *nomen* og *verbum* skulle være universelle (selvom han understreger deres tilstedeværelse i utallige sprog), men blotlægger til gengæld fire grundbegreber eller grundelementer som går igen og igen i de definitioner på ordklasserne man har givet op gennem århundrederne. Disse fire grundelementer svarer til fire centrale kategorier i Aristoteles' logik: Substans, Kvantitet, Kvalitet og Relation⁷, og han foreslår (1928: 72): "... at betragte disse fire Begreber og kun dem som fundamentale. De antages ... at være Sprogets faste Kategorier, de eneste nødvendige og tilstrækkelige til at definere et hvilket som helst Sprogs System af Ordklasser."⁸

De fire begreber får i Brøndals system følgende betegnelser (jf. figur 1, t.v. under CATEGORIÆ):

- *relator*, lille *r*, forbinderelementet – svarende til den aristoteliske kategori Relation;
- *Relatum*, store *R*, det der kan forbindes, genstanden, tingen – svarende til Aristoteles' kategori Substans;

7. Jf. S.E. Larsen (1987: 8): "Mais ce qui sous-tend essentiellement toute la doctrine de Brøndal, c'est l'analyse des catégories aristotéliennes, filtrées par la scolastique et la phénoménologie."

8. Det er værd at bemærke at det ikke kun er ved definition af ordklasser at de fire kategorier bringes i anvendelse, men også ved definition og kategorisering af såvel "Casus", forstået bredt som bøjningsformer, dvs. også verbets grundformer, som "Syntax", altså sætningsledenes kombinatorik (jf. Brøndal 1940: 122).

- *Descriptum*, store *D*, det der lader sig beskrive, er åbent for beskrivelse, eller som Brøndal også kalder det: “Formcapacitet” – svarende til Aristoteles’ Kvantitet;
- *descriptor*, lille *d*, det beskrivende element – svarende til Aristoteles’ Kvalitet.

Alle eksisterende og tænkelige ordklasser kan nu ifølge Brøndal defineres ud fra de fire grundelementer (jf. figur 1, t.h. under TYPI).

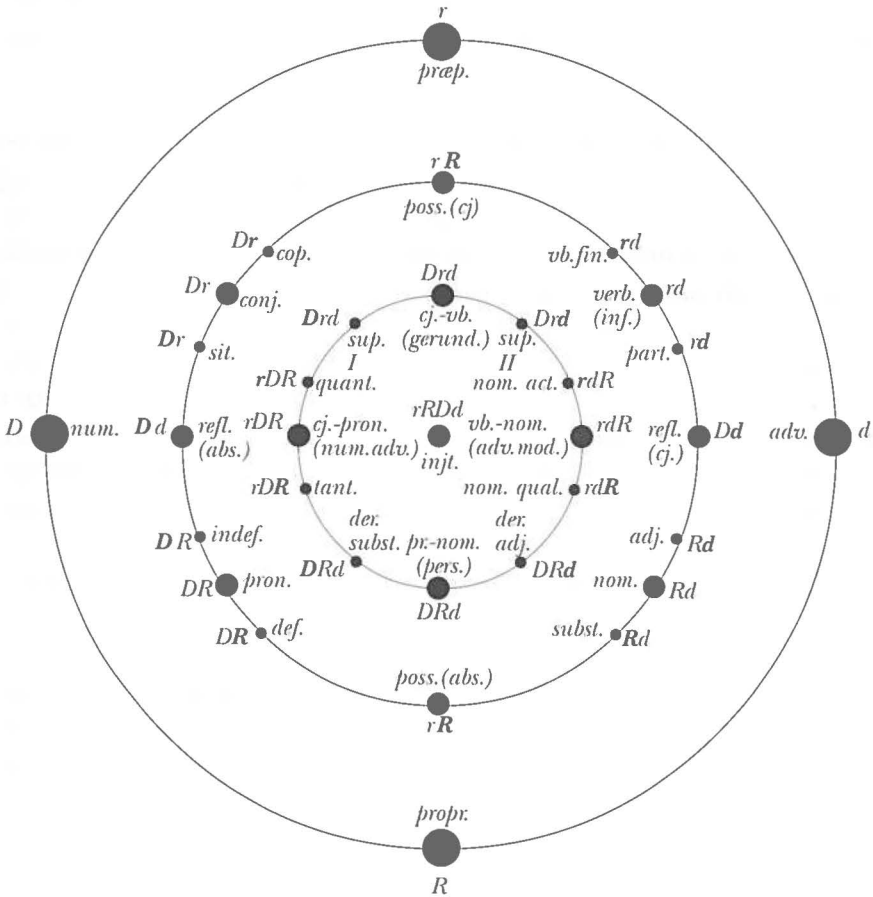
På første trin finder vi de **abstrakte** klasser, defineret ved ét grundbegreb alene, svarende til (jf. den yderste cirkel):

- for *r*, *relator*, **præpositioner** som *fra*, *mod*, *til*, *i* og *på* (eller fransk *de* og italiensk *di*, som Brøndal var særligt glad for);
- for *R*, *Relatum*, **proprier**, “Tegn for ubeskrevet Genstand” (1928: 81);
- for *D*, *Descriptum*, **numeralier**;
- for *d*, *descriptor*, **adverbier**, men vel at mærke kun dem der “beskriver, afgrænser eller nuancerer Tanken som Helhed” (1928: 90), hvilket svarer til forskellige former for modaliserende partikler (benægtelser, modalpartikler, epistemiske etc.).

Figur 1

Jf. Brøndal (1928: appendix)

SYNOPSIS

CATEGORIÆ:

r = »relator«, cf. *relatio*

R = »relatum«, cf. *substantia*

D = »descriptum«, cf. *quantitas*

d = »descriptor«, cf. *qualitas*

TYPI:

I. (*abstract.*) = *r*, *R*, *D*, *d*.

II. (*concret.*) = *rD*, *RD*, *rD*, *rd*; *rR*, *Dd*.

III. (*complex.*) = *Drd*, *DRd*; *rDR*, *rdR*.

IV. (*indiff.*) = *rRDd*.

På andet trin finder vi de **konkrete** klasser, der defineres ved en kombination af to grundelementer, bl.a. (jf. midterste cirkel) de to centrale og meget udbredte klasser **verbum** (*rd*) og **nomen** (*Rd*). Man kan i forbindelse med ovennævnte eksempler (5) - (7) bemærke at overgangen fra præposition til verbal netop består i at udvide *relator*, det rent forbindende indhold i *di*, med verbets tillige deskriptive indhold, *d* – som altid vil være der, hvor neutralt og kontekstuel implicit givet man end forsøger at gøre verbet.

På tredje trin er de **komplekse** klasser, der kombinerer tre grundelementer (jf. inderste cirkel), som fx *rdR*, placeret mellem nomen og verbum og altså en kombination af noget nominalt og noget verbalt, omfattende **nomina actionis** og **nomina qualitatis**, og også **verbaladjektiver** og **mådesadverbier**. Således kan omskrivningerne fra verbum til verbalsubstantiv (nomen actionis) og viceversa, i eksemplerne (1) - (2), ses som en tilføjelse af genstands- eller Substans-elementet *R* til verbalets såvel beskrivende (*d*) som forbindende (*r*) elementer. Det der adskiller nomen qualitatis fra adjektiv i eksemplerne (3) - (4), er derimod tilføjelsen af *relator*- eller forbinderelementet, *r*, til den fælles nominale bestemmelse *Rd*, jf. Brøndal (1928: 103-104): “Herved forklares ... Kvalitetsnavnenes nære logiske Forhold til Infinitiv eller rettere til “Copula” (*est, esse*) eller “Nexus”, *Hvidhed* er tilnærmelsesvis synonymt med ‘det at være hvid’...”⁹

På fjerde trin, allerinderst, ligger den **udifferentierede** klasse, der inkluderer alle fire elementer *rRdD*, en slags “Urklasse der udmærker sig ved samtidig at udtrykke alle de sproglige Grundbegreber” (1928: 155), og som når det ikke drejer sig om en helsætning¹⁰, men blot en ordklasse, svarer til klassen af interjektioner, som fx *Ak!*, *Ih!*, *Bums!*, *Hallo!*, *Tøf!* (1928: 159).

9. Jf. Jespersen (1924/65: 136): “This then is what is really characteristic of these formations [an abstract name as *whiteness*]: they are *predicative-substantives*.”

10. Jf. Brøndal (1928: 155): “Der er i enhver Sætning et Grundlag hvorpaa der bygges, en Rame (*D*) hvori der indtænkes Beskrivelse (*d*); og for saa vidt er Sætningen descriptiv eller analytisk. Men tillige er der altid et Tankeresultat eller Object (*R*) hvorimod der stiles (*r*), to eller flere Elementer der tænkes sammen; og for saa vidt er Sætningen relativ eller syntetisk.”

Et vigtigt middel til yderligere differentiering af ordklasserne er “**Accentuation**” – “På vexlende Combination og Accentuation af Kategorierne beror de forskellige Ordklasser...” (1928: 219) – som giver mulighed for at accentuere, dvs. fremhæve hhv. det ene, det andet og det tredje af de kombinerede grundbegreber.

Det drejer sig fx, som man kan se på figur 1, om den ikke uvæsentlige skelnen mellem substantiv og adjektiv (hhv. Substans og Kvalitet betones, *Rd* vs. *Rd*), men også mellem de forskellige verbalformer som fx finit og participium (betoning af hhv. Relation og Kvalitet, *rd* vs. *rd*) – hvormed Brøndal faktisk, uden yderligere kommentarer, passerer fra de egentlige eller traditionelle ordklasser, *partes orationis*, til de grammatiske kategorier¹¹.

Som nævnt ovenfor bygger Brøndal sin ordklassedefinition udelukkende på logiske kriterier, men hvad forstår han egentlig ved begrebet “logisk”? Det må først og fremmest præciseres at, selvom Brøndal, ligesom Hjelmlev, var bekendt med og inspireret af sin samtids matematiske og formelle logik (jf. bibliografien i *Præpositionernes Theori*, hvor såvel Carnap, Russell som Whitehead er nævnt), så bruger han efter min mening begrebet i langt bredere (og i virkeligheden mere hverdagsproglige) forstand – med aristoteliske, kantianske og fænomenologiske påmindelser¹² – svarende til den menneskelige begrebsverden og begrebsformåen, altså til selve “Tankens natur”, jf. følgende citat: “Der er hermed opstillet en Grundhypothese om Ordklasselærens Grundlag af stor Enkelhed og Almenhed – en Hypothese grundet paa Kategorier, der synes at have den **nøjeste Sammenhæng med Tankens Natur**.” (1928: 73)¹³

-
11. I forhold til de “fire, i europæisk Grammatik centrale Klasser: Nomen og Verbum, Pronomen og Conjunction”, taler Brøndal (1928: 29) på samme måde om “Underklasser”, når det drejer sig om participium og infinitiv i forhold til Verbum, og adjektiv og substantiv i forhold til Nomen.
 12. Jeg mener dog ikke at Brøndals fænomenologiske tilgang er helt så indlysende, som S.E. Larsen (1987:10), i forbindelse med Brøndals brug af begrebet “Intention”, hævder: “... il est clair que Brøndal fait grand cas de la phénoménologie, cela apparaît à chaque page de ses textes.”
 13. Jf. en næsten samtidig udtalelse fra Jespersen (1924/65: 52): “It is only with syntax [not morphology] that people have been inclined to think that there must be something in common to all human speech, something immediately based on the nature of human thought, in other words on logic.”

Denne kobling mellem sprog og tanke, påstanden om at sprogets kategorier afspejler eller skal defineres ved hjælp af mentale eller begrebsmæssige kategorier, bringer os frem til den kognitive lingvistik.

5. Langacker og ordklasserne

Langacker fastslår i flere af sine centrale værker at (1991: 13): “A major concern of cognitive grammar is to describe the **conceptual import** of grammatical constructs”, og (1986: 21): “Crucial to the claim that grammatical structure resides in symbolic units alone is the possibility of providing a **notional characterization** of basic grammatical categories, nouns and verbs in particular.”

Hvad angår de anførte eksempler på ordklasseskift vil der for Langacker ikke bare være tale om forskellige overfladeudtryk for én og samme grundstruktur som er bestemmende for udsagnets betydning (hvilket i vid udstrækning er den generativistiske udlægning), men tværtimod om sætninger med forskellige betydninger, altså semantisk distinkte udtryk, jf. følgende citat:

Linguistic expressions pertain to conceived situations, or “scenes”. However, the meaning of an expression is not adequately characterized just by identifying or describing the situation in question ... Relative to the same scene, for example, I can form such expressions as *the lamp on the table*, *the table with the lamp on it*, or *The lamp is on the table*, respectively designating the lamp, the table, and the locative relationship between them ... The contrasting images imposed on a scene amount to qualitatively **different mental experiences**. (1987: 116-117)

De forskellige betydninger ligger inden i hovedet på sprogbrugeren, ikke ude i virkeligheden, og er de forskellige mentale billeder som sprogbrugeren kan vælge at konstruere ud fra samme givne (og i en eller anden forstand objektive) situation. Betydning drejer sig altså ikke om sandhedskriterier som noget ude i virkeligheden skal opfylde i forhold til den sproglige ytring, men er derimod noget der foregår i vores hoveder, begrebsmæssige strukturer, hvilket umiddelbart stemmer overens med Brøndals tankegang; de af Brøndal (1940: 26) om-

talte "Tankens Grundprædikater eller Kategorier" ligger ikke så fjernt fra de grundlæggende mentale strukturer opstillet af kognitionsforskningen.

Såvel Brøndal som Langacker fokuserer altså på forholdet mellem på sproget og tanken, bevidstheden, erkendelsen. Mens Brøndal som nævnt fremhæver ordklasselærens "nøjeste Sammenhæng med Tankens Natur", hævder Langacker (1991: 1) at: "...cognitive grammar does consider language to be **indissociable from other facets of human cognition**. Only arbitrarily can language be sharply delimited and distinguished from other kinds of knowledge and ability"; og mens Brøndal siger at "den logiske Basis" overalt er den samme, henviser Langacker til eksistensen af fælles kognitive modeller som garant for at betydning og betydningsdannelse ikke bliver et vilkårligt og subjektivt ærinde.

Men en afgørende forskel er der, nemlig at det kognitive synspunkt også inddrager perceptionen og mere generelt vores erkendelse af verden gennem sanserne. Et kernepunkt i den kognitive lingvistik og semantik er den tætte forbindelse mellem **perception, konception** og "**ekspression**", eller udtryksform, her primært den sproglige; den kendsgerning at menneskets måde at opfatte virkeligheden på, i kraft af dets væren-i-verden som fysiologisk/biologisk/fysisk væsen, er aldeles betingende for dets måde at strukturere både begrebsmassen og sproget på, ikke mindst sprogets byggeklodser, ordklasserne¹⁴.

Brøndal ønsker derimod at holde perception og konception, eller som han siger, "Anskuelse og Begreb", fuldstændigt adskilte, og han ønsker især at holde anskuelsen fuldstændigt adskilt fra betydningslæren, jf. følgende citat:

En anden Hindring for Betydningslærens Rationalisering har altid ligget i den uvilkaarlige Forkærlighed for at anvende **anskuelige Billeder**, især rumlige, som det egentlig Forklaringsgrund-

14. Jf. Langacker (1991: 13): "Numerous [grammatical] constructs are characterized with reference to certain "idealized cognitive models" (Lakoff 1987) that approach the status of archetypes, being grounded in everyday experience and fundamental to our conception of the world."

lag ... Utvivlsomt er det, at Sanssebilledet altid vil melde sig først, at det ofte er uundværligt som Udgangspunkt for Tanken, og at det i simple Tilfælde bekvemt kan tjene til Illustration. Heraf følger dog på ingen Maade, at Sprogets Grundlag er Sanssebilder, rumlige eller andre ... Hvad der her behøves er **Begreber af almeneste Art**, Kategorier der ligger bag selv de abstracteste Ord og som blot fremtræder – eller kan fremtræde – fx i Rumets eller Tidens Form. (1940: 7)¹⁵

Man kan sige at Langacker set fra Brøndals position ønsker både at puste og at have mel i munden, idet han i sin definition af de sproglige kategorier vælger at bruge såvel “anskuelige Billeder” som “Begreber af almeneste Art”. På den ene side har vi ordklassernes **prototypiske værdier**, hvor der netop sker en kobling mellem bestemte ordklasser og bestemte elementer i den anskuelige virkelighed, eller rettere sagt i vores grundlæggende mentale model af virkeligheden, nemlig den “billiard-ball model”¹⁶ der nævnes i følgende citat:

Physical objects and energetic interactions are maximally distinct conceptual archetypes grounded in the **billiard-ball model**. Their polar opposition is reflected linguistically in the maximal contrast between the universal noun and verb categories, for which these archetypes constitute the **prototypical values**. (1991: 298)

Og på den anden side har vi de **abstrakte skemaer**, som opstilles sideløbende med, ja, faktisk afledes af prototyperne (jf. figurerne 3 og 4 nedenfor), skemaer så tilpas generelle at de substantiver og verber som ellers altid bliver brugt til at tilbagevise den anskuelige eller prototypiske kobling¹⁷, kan finde plads i dem, jf. følgende citat:

15. Michael Herslund har gjort mig opmærksom på at Brøndals kategoriske afvisning af den rumlige dimension i den semantiske definition af især præpositioner og kasus også må ses som en reaktion på Hjelmlevs brug af begrebet “lokalisme”.

16. Jf. Langacker (1991: 13): “We think of our world as being populated by discrete physical objects. These objects are capable of moving about through space and making contact with one another ... Let us refer to this way of thinking about the world as the billiard-ball model.”

17. Langacker anfører netop (1986: 21) at: “Another type of argument against a notional characterization pivots on the confusion of “prototypes” and “abstract schemas”. In the case of

Obviously, a **schematic characterization** of the class – one compatible with the specification of all class members – cannot be identified with the category prototype representing typical instances. If a schematic characterization is possible at all, it must be quite abstract, accommodating both physical objects and many other sorts of entities as special cases. (1986: 21)

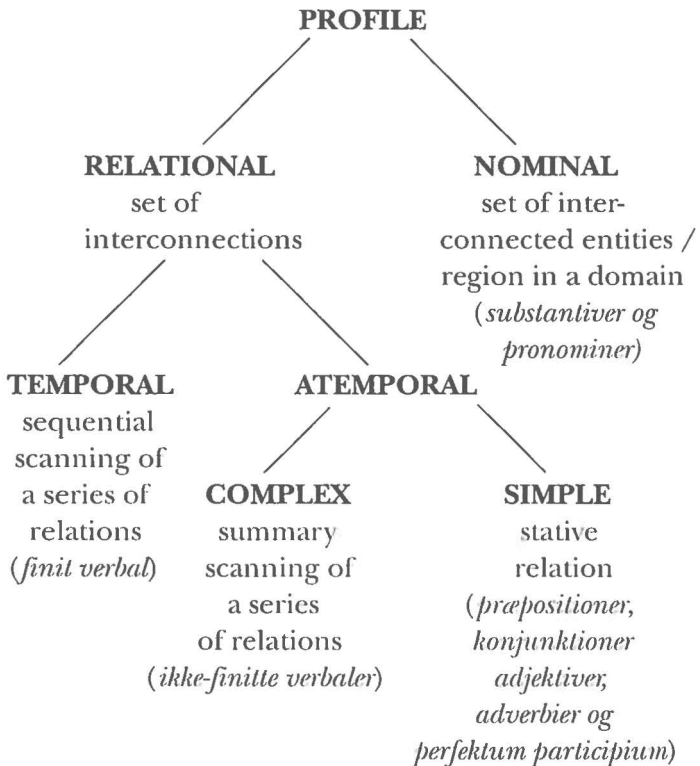
For at forklare disse abstrakte skemaer må begrebet “**profiling**” inddrages, et begreb der bygger på den i perceptionen grundlæggende figur/grund-distinktion. I forhold til ordklasser skelner Langacker mellem den **nominale profil** og den **relationelle profil**:

A nominal predication presupposes the interconnections among a set of conceived entities, and **profiles the region** thus established. On the other hand, a relational predication presupposes a set of entities, and **profiles the interconnections** among these entities. (1990: 74)

Inden for den relationelle profil findes en yderligere skelnen mellem den **temporale** profil, den **simple atemporale** profil og den **komplekse atemporale** profil, jf. figur 2, som også viser med hvilke ordklasser de forskellige profiler kodes:

nouns, for instance, discussions of notional definitions generally focus on physical objects (or perhaps ‘persons, places, and things’), which are clearly prototypical; the existence of nouns like *extraction*, which do not conform to this prototype, is then taken as demonstrating that nouns are not a semantic class.”

Figur 2. Udarbejdet på baggrund af Langacker (1990: 59-100) og Langacker (1991: 417-463), jf. også Jansen (1996).

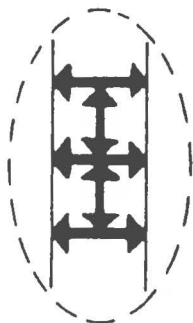
Vi ser i denne figur en glidende og praktisk talt ukommenteret inddragelse, side om side med de egentlige ordklasser, af den grammatiske kategori der angår verbets finithedsgrad. Samme glidende overgang finder vi som nævnt ovenfor hos Brøndal hvor der skelnes mellem finit verbum og participium der begge defineres ved kombinationen *rd*, ved profilering af hhv. *relator*-elementet og *descriptor*-elementet. Hos Langacker koder det finitte verbum den temporale eller processuelle profil som ligger længst fra den nominale profil, mens perfektum participium koder den simple eller statiske relationelle profil, ligesom præpositioner, adverbier, konjunktioner og adjektiver. Man kan sammenligne Brøndals logiske strukturer og Langackers mentale billeder som brugen af hhv. italiensk participium og dansk finit verbum modsvare i eksemplerne (8) og (9).

Som netop antydnet opfatter Langacker i modsætning til Brøndal og de traditionelle grammatikker adjektivet som en relationel størrelse og ikke som en nominal underklasse. Det må dog understreges at *descriptor*-elementet, der indgår og tillige accentueres i Brøndals definition af adjektivet, regnes for et aktivt element, et "Funktionsbegreb", med prædikative egenskaber¹⁸. Man kan sammenligne Brøndals skelnen mellem substantiv, *Rd*, og adjektiv, *Rd*, ved betoning af hhv. *Relatum*-elementet og *descriptor*-elementer (jf. figur 1), med Langackers definition (1991: 19-20) af forskellen i selvsamme ords betydning når det bruges som hhv. adjektiv (*parallel*) og substantiv (*parallels*), en forskel der netop skyldes at det er hhv. relationerne mellem elementerne og de af relationerne forbundne elementer der profileres; jf. følgende figur, som også tydeligt viser hvordan Langackers abstrakte skemaer tager afsæt i de prototypiske og anskuelige værdier:

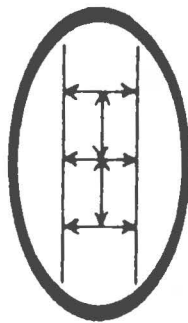
Figur 3. Langacker (1991: 20).

Man kan på tilsvarende vis sammenligne Brøndals definition af verbal-substantiver (nomina actionis) som en tilføjelse af Substans- eller gen-

(b) parallel (ADJ)

(c) parallels (N)

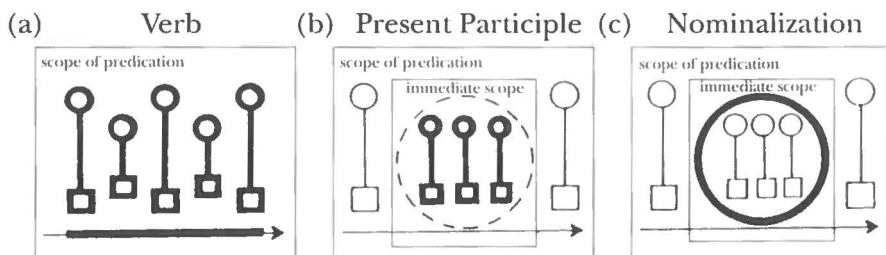
18. Jf. O.Togebly (1989: 107): "The same classes as Brøndal has defined, are in modern logic recognized as necessary for the description of the propositional content of a sentence: classes defined by Brøndal by the active elements *relator*, *r*, and *descriptor*, *d*, are in modern logic recognized as predicates or functions."

standselementet til verbets *rd*-kombination, med Langackers udlægning af forskellen mellem *enter* og *entrance* i følgende citat:

What is the difference between a verb like *enter* and a noun like *entrance*? I suggest the following: the component states within the process are all **profiled individually as relations**, but in the corresponding noun they are instead **profiled collectively as a thing**. (1987: 247)

De abstrakte skemaer for hhv. verbum (a) og nominalisering (c) i følgende figur passer efter min mening også i vid udstrækning på Brøndals tankegang¹⁹:

Figur 4. Langacker (1991: 26).

6. Konklusion

Jeg har således været inde på en række lighedspunkter mellem Brøndal og Langacker. Udover at de begge er systembyggere og begge har en forkærlighed for den teoretiske snarere end den empiriske tilgang, er de fælles om at sætte fokus på relationsbegrebet og tildele det en meget central rolle i deres altfavnende teorier (Brøndal med *relator*- og *Relatum*-begreberne og Langacker med sin relationelle profil). Selvom

19. Jf. hans diskussion af "Verbalnominer" (1928: 149-151): "Det ejendommelige ved disse ord er netop, at de gør en Verbalhandling (*rd*) eller det at besidde (realisere) en vis Egenskab (*r+d*) til en selvstændig Genstand (*R*) for Tanken. Til det at kunne forbinde og kunne beskrive tilføjes nu den kvalitet at være det der kan forbindes (proprier som er bestemt alene ved Relatum-elementet, benævnes "Tegn for ubeskrivet Genstand")."

det er evident at begreberne "Accentuation" og "profiling" ikke er identiske, så er der, ud over brugen af gestalt-teoriens figur/grund-distinktion, også spændende paralleller i den konkrete anvendelse af begreberne i kategoriseringsøjemed, jf. ovenstående kommentarer.

Brøndal og Langacker er grundlæggende enige om at de sproglige kategorier skal defineres semantisk, og at de hænger nøje sammen med de mentale kategorier, "Tankens kategorier"; Brøndal understreger gang på gang at såvel sprogvidenskabens som filosofiens centrale problem angår forholdet mellem sprog og tanke, hvorved han klart overskrider den mere strikte strukturalismes immanenskrav (jf. S.E. Larsen, 1987: 10). Men dér hvor Brøndal og Langacker er forskellige – en forskel der også i høj grad er epokebestemt – er i deres opfattelse af hvor grænserne for "Tanken", for det mentale, for det bevidstheds-mæssige skal trækkes.

For Langacker der arbejder inden for kognitionsteoriens ramme, er konception knyttet tæt sammen med perception. Perceptionen – og mere generelt den sanse- og kropsbaserede virkelighedsopfattelse – er grundlæggende og primær i både fylogenetisk og ontogenetisk hense-ende, og det er derfor ikke overraskende at den sætter sig spor i såvel de mentale som de sproglige strukturer. Mange af de mentale modeller som de sproglige kategoriers prototypiske værdier defineres i forhold til, tager således direkte afsæt i perceptionen og den umiddelbare sansning²⁰.

For Brøndal er tanken og erkendelsesstrukturerne derimod af ren begrebsmæssig og logisk natur. Selvom han er bekendt med gestaltpsykologien og med semiotikken, som begge inddrager perceptionen i deres teorier om sproglig betydningsdannelse, virker det ikke som om han egentlig tager disse tanker til sig, jf. S.E. Larsen (1986: 146): "...enten er de relevante enheder mentale eller også er de ekstramentale, overgangen interesserer ikke de gamle. Den position indtager

20. Jf. hvad F. Stjernfelt (1992: 112) siger om en anden fremtrædende kognitivist, G. Lakoff: "... hans hovedtese er at fundere sproget i den menneskelige krop og den deraf udspringende menneskelige forestillingsverden – idet de forskellige basale former ikke er logiske, men i stedet bør afledes af hvorledes den menneskelige krop interagerer med verden."

Brøndal osse i vid udstrækning selv." For at beskrive "Sprogets Grundlag" bruges således udelukkende "Begreber af almeneste Art", strukturer af abstrakt og filosofisk karakter; enhver brug af "Sansbilleder, rumlige eller andre.." som forklaringsmodel i forhold til de sproglige kategorier afvises, hvis man vil nå frem til den "faste og fælles Begrebsbestemmelse" der opstilles som mål i *Præpositionernes teori* (1940: 25).

Som nævnt ovenfor minder denne "faste og fælles Begrebsbestemmelse" i såvel abstraktionsgrad som anvendelsesomfang om Langackers "schematic characterizations", men altså med den vigtige forskel at Langacker i sine definitioner tager udgangspunkt i perceptionen og prototypebegrebet.

Jeg vil afslutningsvis erindre om de spørgsmål jeg fremlagde i starten, foranlediget af de typiske ordklasseskift man ser i forbindelse med oversættelse italiensk-dansk: Hvad sker der, når man skifter ordklasse? Er ordklasser semantisk definerede? Har de en egenbetydning? Og i så fald, hvorfra henter de deres betydning? Jeg håber at det er lykkedes mig at vise at både Brøndal og Langacker kan give inspirerende og overbevisende svar på disse spørgsmål.

Henvisninger

- Beccaria, G. L. (1967): Nota. V. Brøndal: *Teoria delle preposizioni. Introduzione a una semantica razionale*. Milano: Silva Editore. 5-15.
- Brandt, P. Aa. (ed.) (1989). *Linguistique et Sémiotique: Actualité de Viggo Brøndal. Actes du colloque tenu à la Société Royale des Sciences, à Copenhague les 16 et 17 octobre 1987. Travaux du Cercle Linguistique. Vol. XXII*. Copenhague.
- Brøndal, V. (1928). *Ordklasserne. Parties orationis. Studier over de sproglige Kategorier*. København: Gad.
- Brøndal, V. (1940). *Præpositionernes Teori. Indledning til en rationel Betydningslære*. København: Bianco Luno.
- Halliday, M. A. K. (1994): *An introduction to functional grammar. Second edition*. London: Edward Arnold.
- Jansen, H. (1991). *Afledninger, abstraktionsniveau, essaystil. Sammenligning af sprognormen på italiensk og dansk*. Specialeafhandling. Københavns Universitet.

- Jansen, H. (1993): Un problema non solo grammaticale per il traduttore dall'italiano in danese. Avirovic & Dodds (eds.): *Umberto Eco, Claudio Magris. Autori e traduttori a confronto, Trieste, 27-28 novembre 1989*. Udine: Campanotto Editore. 191-202.
- Jansen, H. (1996). Da processo a cosa ... La subordinazione vista in una prospettiva cognitiva. B. Lihn Jensen (ed.): *Atti del IV Congresso degli Italianisti Scandinavi, Copenaghen, 8-10 giugno 1995*. Copenaghen: Copenaghen Buisness School. 93-201.
- Jansen, H. (2000). Informationstæthed. Et samspil mellem tre tekstuelle/lingvistiske parametre. J. Nørgård-Sørensen, P. Durst-Andersen et al. (eds.): *Ny forskning i grammatik 7*. Odense: Odense Universitetsforlag. 123-139.
- Jansen, H. (under udgivelse). Correlazione prototipica e metafora grammaticale. E. Burr (ed.): *Tradizione e innovazione. Atti del VI Convegno SILFI, Duisburg, 28 giugno – 2 luglio 2000*. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Jansen, H. (1999). *Densità informativa. Risultato sinergico di scelte strategiche rispetto a tre parametri testuali/linguistici. Uno studio contrastivo inter- e intralinguistico*. Ph.d.-afhandling. (Under udgivelse på Museum Tusulanum).
- Jespersen, O. (1965). *The Philosophy of Grammar. A study of the living language, emphasizing the ideas that must underlie the science of grammar*. (1. udgave 1924). New York: The Norton Library.
- Langacker, R. W. (1973). *Language and its structure. Some fundamental linguistic concepts*. (1. udgave 1967). New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Langacker, R. W. (1986). An introduction to Cognitive Grammar. *Cognitive Science* 10. 1-40.
- Langacker, R. W. (1990). *Concept, Image and Symbol – The Cognitive Basis of Grammar. Cognitive Linguistics Research, nr. 1*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. W. (1987/1991). *Foundations of Cognitive Grammar I + II*. Stanford: Stanford University Press.
- Larsen, S. E. (1986). *Sprogets geometri. En analyse af sammenhæng og perspektiv i grundbegreberne i Viggo Brøndals sprogfilosofi*. Odense: Odense Universitets Forlag.
- Larsen, S. E. (ed.) (1987). *A l'occasion d'un centenaire: Actualité de Brøndal*. Paris: Larousse.

- Simone, R. (ed.) (1994). *Iconicity in Language. Current Issues in Linguistic Theory* 110. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Stjernfelt, F. & H. Jørgensen (1989). A Closer Analyses Always Reveals a Difference. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 134-135.
- Stjernfelt, F. (1992). Kategoriens kategori. Finnemann & Stjernfelt (eds.): *Kognition og Sprog*. Århus: Aarhus Universitetsforlag. 106-126.
- Togeby, O. (1989). Brøndals logic and semantics. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 107-118.
- Vinai, J. P. & J. Darbelnet (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Zilberberg, C. (1989). Relecture de Brøndal. P. Aa. Brandt (ed.): *Linguistique et Sémiotique*. 15-38.